

Klestenitz Tibor

AZ ELSŐ ALFÖLDI KATOLIKUS NAGYGYŰLÉSEK – EGY ÚJ RENDEZVÉNYTÍPUS MEGSZÜLETÉSE*

Az országos katolikus nagygyűlések az 1920-as évek elején már jelentős hagyományokkal rendelkeztek Magyarországon, hiszen az első ilyen eseményre 1900-ban került sor Budapesten. A legelső katolikus nagygyűlést 1848-ban rendezték meg Mainzban a széttagolt német területeken élő hívek összefogására, akik sokszor nehezen ismerték ki magukat a „népek tavaszának” zűrzavaros eseményei között.¹ Az új rendezvénytípus, amelyet a tömeges politikai részvétel elterjedése, valamint a hírközlés és a közlekedés forradalma tett lehetővé és egyben szükségessé, idővel Európa számos országában megjelent. A nagygyűlések elviekben egyfajta katolikus parlamentként működtek, ahol a résztvevők – klerikusok és világiak egyaránt – megvitathatták az egyházat érintő kérdéseket.

Magyarországon 1900-tól az első világháború kitöréséig kétszer, 1905-ben (a belpolitikai feszültségek miatt) és 1912-ben (a bécsi nemzetközi eucharisztikus kongresszusra való tekintettel) maradt el az összejövetel. Témánk szempontjából fontos tényező, hogy vidéken mindössze két ízben, 1907-ben Pécsen és 1909-ben Szegeden tartottak országos nagygyűlést.² A szervezés a Magyarországi Katolikus Egyesületek Országos Szövetségének (1908-tól Országos Katolikus Szövetség, OKSZ)

* A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ *Gabriel Adriányi*: Fünfundzwanzig Jahre Ungarischer Kirchengeschichte. Mainz 1974. 42.

² *Szögi László*: A katolikus nagygyűlések Magyarországon. In: *Egyházak a változó világban*. Szerk. Bárdos István–Beke Margit. Esztergom 1991. 509–512.

a feladata volt.³ Ez a szervezet szabályzata szerint évente volt köteles nagygyűlést tartani, valamint a hozott határozatok végrehajtásáról gondoskodni.⁴ A rendezvények koreográfiája a dualizmus korában nagy folyamatosságot mutatott. A hivatalos program három fő részből állt: istentiszteletekből, ünnepélyes nyilvános ülésekből és szakosztályi ülésekből. A nyitó *Veni Sancte* után a résztvevők menete az alakuló ülés helyszínére (a legtöbb esetben a pesti Vigadóba) vonult, ahol elhangzott a megnyitó beszéd, megalakult a hivatalos elnökség, valamint üdvözlő táviratot küldtek a pápának és a királynak. A nyitóbeszédet mindig a nagygyűlés elnöke mondta el – ezt a tisztet aktív miniszterségeinek éveit leszámítva Zichy János gróf töltötte be. A nyilvános üléseken ünnepélyes szónoklatok hangzottak el, amelyekhez a közönségnek nem volt lehetősége hozzászólni. A szakosztályi üléseken ezzel szemben érdemi vita alakulhatott ki, és a benyújtott határozati javaslatokról egyes esetekben komoly eszmecserék zajlottak. Általában három szakosztály tanácskozott, amelyek hitbuzgalmi, közművelődési és szociális kérdésekkel foglalkoztak.

A kortárs katolikusok egy része meglehetősen rossz véleménnyel volt a nagygyűlésekről, amelyeket költséges, de üres parádénak, tartalmatlan és céltalan rendezvényeknek ítélték, és főleg azt nehezményezték, hogy a határozatok legnagyobb része papíron maradt. A vádra válaszul a szervezők 1908-ban a *Szövetségi Értesítő* című lapjukban összegyűjtve közölték a határozatokat, és tételesen beszámoltak arról, mit tettek a megvalósítás érdekében. Ahogyan hangsúlyozták, a határozatok három nagy csoportra tagolódtak: legnagyobb részük elvi állásfoglalás volt, amelyek arra voltak hivatottak, hogy az egész társadalmat érintő nagy kérdésekben – például a szociálpolitika, a kivándorlás, a munkáskérdés ügyében – kifejtsék a katolikus közvélemény álláspontját. A második csoportba azok a követelések tartoztak, például a katolikus autonómia létrehozása vagy az eredetileg Pázmány Péter által alapított budapesti egyetem egyházi jellegének elismerése,

³ A szervezetről részletesebben: *Gianone András: Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948.* Bp. 2010. 18–20.

⁴ Alkotmány 1902. október 19. 1.

amelyek teljesítése egyedül a kormánytól és az országgyűléstől függött. Végül következtek a konkrét célkitűzések, amelyeket az Országos Katolikus Szövetség igyekezett is megvalósítani – több-kevesebb gyakorlati eredménnyel.⁵

Amikor a világháborút követően először 1920-ban ismét katolikus nagygyűlést rendeztek, a feltételek alapvetően megváltoztak, a katolicizmus – a korábbi világnézeti ellenzéki szerepből – az ekkor már a „keresztény restaurációt” hirdető állam egyik fő szövetségesévé lépett elő. A királykérdés kiéleződése azonban már a következő évben ismét feszültséget keltett, és az 1921-es nagygyűlés, amelyet néhány nappal a második királypuccs után kellett volna megtartani, el is maradt.⁶ IV. Károly restaurációs kísérletének meghiúsulása miatt a politikai katolicizmus legitimista szárnya kiábrándult a rendszerből, a legintranszigenensebb katolikusok pedig Bethlen István miniszterelnök hatalmi rendszerében egyre inkább protestáns érdekszövetséget láttak: megszületett a „protestáns kurzus” vádja.⁷ A második királypuccs hatására bekövetkező politikai átrendeződés a Keresztény Nemzeti Egység Pártjának szétesését hozta magával, a különböző párttöredékek pedig az 1922-es választásokon csak szerény eredményeket voltak képesek elérni.⁸ A politikai katolicizmusnak tehát újjá kellett szerveznie önmagát.

Ilyen előzményeket követően került sor 1922-ben – a jezsuita páter, Bús Jakab kezdeményezésére – a szegedi, majd 1923-ban a kecskeméti helyszínnel megtartott első alföldi katolikus nagygyűlésekre. Ezek lényegében a budapesti rendezvények kicsinyített változataként írhatók le, ahol regionális problémákról és országos jelentőségű kérdésekről is tanácskoztak. A kezdeményezés sikerének eredményeként az új rendezvénytípus intézményesült, és az 1920-as években a budapesti országos nagygyűlésekkel párhuzamosan az alföldi katolikus nagygyűléseket is évenként megrendezték. Ugyanakkor – alap kutatások hiányában – nem tudjuk, hogy ezek az

⁵ Szövetségi Értesítő 2. (1908: 3. sz.) 180–181.

⁶ *Haller István*: Az elmaradt katolikus nagygyűlés. In: *Nemzeti Újság* 1921. november 13. 1–2.

⁷ *Klestenitz Tibor*: A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932. Bp. 2013. 229.

⁸ *Szabó Ágnes*: A konszolidáció kezdete – 1922. In: *Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998*. Szerk. Földes György – Hubai László. 2. kiadás. Bp. 1999. 104.

események az országos nagygyűlések kiterjesztését, „exportját” jelentették-e vajon, vagy esetleg a budapesti rendezvényekkel szemben jöttek létre, és az azokkal való elégedetlenség jeleként kell értelmeznünk őket.

A tanulmány ezért arra vállalkozik, hogy a sajtóanyag és a levéltári források⁹ segítségével bemutassa az első szegedi és a kecskeméti gyűlések előkészítését, lefolyását, a fontosabb megnyilatkozások tartalmát, illetve az események hatását. Arra keresi a választ, hogy az alföldi nagygyűléseken megfogalmazott célkitűzések mennyiben illeszkedtek a politikai katolicizmus aktuális törekvéseihez, illetve az államilag támogatott keresztény-nemzeti ideológiához.

Harcban a laicizálódás ellen – az első alföldi katolikus nagygyűlés előkészítése

A magyar közvéleményre az I. világháború elvesztését követően erős válságtudat volt jellemző. A politikai megrázkódtatásokhoz súlyos társadalmi, gazdasági és szociális válság járult. A megpróbáltatások sorozata az egész társadalomra mély hatást gyakorolt, a közhangulatot a hagyományos értékek, a rend és tekintély iránti vágyakozás jellemezte.¹⁰ Az irracionális indulatok és várakozások légkörében a türelem és megbocsájtás szükségességének hirdetése kifejezetten népszerűtlen álláspontnak számított.¹¹ A politikai katolicizmus vezetői a válság egyik legfontosabb okát a hittől való elfordulásban, a hagyományos értékek elvesztésében és a materializmus terjedésében vélték megtalálni, a megújulást pedig a keresztény értékek általánossá tételétől várták. 1919-ben, a Tanácsköztársaság bukása után sokan

⁹ Ezúton is köszönöm Lénár Andor baráti segítségét, aki megosztotta velem váci levéltári kutatásainak eredményeit. A téma megismeréséhez a jövőben további fontos adalékokkal szolgálhatnak a szegedi jezsuita rendház iratai a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltárában, az anyag azonban rendezetlenség miatt jelenleg nem kutatható – Mihalik Béla Vilmos levéltár-igazgató szíves közlése.

¹⁰ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. 3. kiadás. Bp. 2003. 135.

¹¹ Gratz Gusztáv: A forradalmak kora: Magyarország története 1918–1920. Bp. 1935. 234.

bíztak abban, hogy a kommunista egyházüldözés következtében a klérus és a laikusok közelebb kerülnek egymáshoz, ami a hitélet fellendülésével fog járni.¹²

A remények azonban nem váltak valóra.¹³ A jezsuita rend egyik tehetséges képviselője, Bús Jakab páter, aki ekkoriban a szegedi rendházat irányította, hangot is adott csalódottságának. „Valami szokatlan hidegséggel és érzéketlenséggel találkozik az ember a kat. hívek hitéletében Szegeden. Sokszor bejártam az országot. Közelről láttam kat. testvéreim hitéletét, de ily közönyösséget a hit iránt – úgy emlékszem – sehol nem találtam”¹⁴ – írta a páter a rendje által létrehozott helyi folyóirat, a *Katolikus Ébredés* hasábjain. A lap tanúsága szerint a szegedi jezsuiták eleve meglehetősen kritikusan szemlélték koruk eseményeit, és egyáltalán nem voltak elégedettek a „keresztény” állam politikájával. Úgy vélték például, hogy a vallástól való elidegenedésért részben az állami közoktatás a felelős, amely szerintük kiszorította a nevelés folyamatából a szülőket, és a „gyermeket nem a szeretet szellemével, hanem az állami gépezet rideg számításával” kezelte. Ezért megalapították a Katolikus Szülők Szövetségét, hogy szervezeten lépjenek fel a valláserkölcsei oktatás elsőbbségéért.¹⁵

A jezsuiták 1922 júliusában határozottan megkongatták a vészharangot. Mivel véleményük szerint a keresztény kurzus alatt „alaposan lejárátták a dísz- és alkalmi keresztények a keresztény világfelfogás teremtő és újjászervező erejébe vetett hitet”, szükségesnek tartják, hogy a hívők – elsősorban a Dél-Alföld népének bevonásával – tartsanak Szegeden nagygyűlést, „melynek legfőbb célja a kat. öntudat felébresztése és a katolikus világfelfogásnak az ország újjáalkotó munkájában mint elengedhetetlen tényezőnek beigazolása lesz”.¹⁶

¹² Norbert Spannenberger: *Die katholische Kirche in Ungarn 1918–1939. Positionierung im politischen System und „Katholische Renaissance“*. Stuttgart 2006. 39.

¹³ Minderről részletesebben: *Klestenitz Tibor: Reformtörekvések a magyar katolikus egyházban az I. világháború után. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*. 24. (2012: 1–2. sz.) 67–84.

¹⁴ Bús I. J.: Szeged hitélete. *Katolikus Ébredés* 2. (1922: 1 sz.) 1.

¹⁵ Dr. A. K.: A szegedi kath. szülők szövetsége. *Katolikus Ébredés* 1. (1921: 1. sz.) 2–3.

¹⁶ *Katolikus Ébredés* 2. (1922: 7. sz.) 7.

A felhívás kiadását követően Muntyán József törvényszéki bíró, egyházközségi elnök vezetésével meg is alakult az előkészítő bizottság, amelynek munkáját számos albizottság segítette. Ezek voltak felelősek az ifjúsági ünnepség, a szakosztályi munka, a díszgyűlés és a templomi ünnepség előkészítéséért, valamint a pápai nuncius fogadásának és a körmenetnek a megrendezéséért, illetve a résztvevők elszállásolásáért. Néhány környékbeli településen – Algyőn, Battonyán, Kisteleken, Kiskunmajsán és Mindszenten – szintén alakultak előkészítő bizottságok, amelyek helyben népszerűsítették a rendezvényt. Munkájukat megkönnyítette, hogy a nagygyűlésre utazók 50 százalékos vasúti kedvezményt kaptak.¹⁷ A részvételért ugyanakkor díjat kellett fizetni, az egységesen megállapított húsz korona azonban – az inflációt figyelembe véve – nem volt jelentős összeg.¹⁸

A szegedi nagygyűlés eseményei

Az 1922. szeptember 8. és 10. között megtartott nagygyűlés ünnepélyes *Veni Sancte*-vel kezdődött, amit a leányifjúság díszgyűlése követett a belvárosi moziban. Somogyi Szilveszternének, a polgármester feleségének megnyitója után a katolikus öntudatról és összetartásról, a katolikus tanítónő feladatáról és Szűz Mária tiszteletéről következtek előadások, amelyeket egy lánygimnáziumi növendék, egy tanítójelölt és egy kereskedelmi iskolai növendék tartott. Ezután Csombay Anna dohánygyári munkás szólalt fel *Mit köszön a munkásnő a Katolikus Egyháznak* címmel. A záróbeszédet Brém Lőrinc, a nagyváradi egyházmegye Magyarországon maradt területeinek apostoli kormányzója mondta el, majd utolsó programpontként egy allegorikus színeképet mutattak be.

¹⁷ Szegedi Új Nemzedék 1922. szeptember 5. 3.

¹⁸ Szegedi Új Nemzedék 1922. augusztus 31. 3.

A következő rendezvényre, az első alföldi katolikus diáknagygyűlésre a városháza közgyűlési termében került sor. A szónokok (a Magyar Katolikus Főiskolai Diákszövetség és a Szent Imre Kör képviselőiben) egyesületeik céljairól, az ifjúság katolikus alapon való megszervezéséről és a főiskolai keresztény filozófiai tanszékek felállításának szükségességéről értekeztek. A Korzó moziban ifjúsági díszgyűlést rendeztek, ahol a szónokok döntő többsége ugyancsak a tanulóifjúság és a diákvezetők köréből került ki. A beszédek tárgykörét és szellemiségét jól jellemzi Katona Sándor állami felsőkereskedelmi iskolai tanuló felszólalásának címe: *Az ifjúságnak nagyobb a feladata, mit bármikor, mert egy tönkretett ország számára kell jövőt teremtenie.* Az első nap programjának spirituális csúcspontját az éjjeli szentségimádás és a Bús Jakab által tartott éjszakai szentmise jelentette.

A következő napon a szakosztályi ülésekre került sor. A hitbuzgalmi szakosztály Muntyán József vezetésével a városházán tanácskozott a katolikus világfelfogás alapjairól és az egyházközségek hivatásáról, majd Hanauer Á. István váci püspök mondott záróbeszédet. A szociális szakosztály ülését Horváth Győző felszentelt püspök nyitotta meg, majd a társadalmi szervezkedésről, a tisztviselőkérdésről és a kereskedelemről hangzottak el előadások, zárszót pedig Láng János, a Keresztény Nemzeti Egység Pártjának nemzetgyűlési képviselője mondott. A kulturális szakosztály a katolikus kör nagytermében ülésezett. Lippay György tankerületi főigazgató megnyitóját követően a szülők jogairól és kötelességeiről, a katolikus szellemnek az oktatásban való érvényesüléséről és a sajtóról tanácskoztak. Az alsóvárosi plébánia nagytermében Szent Ferenc harmadrendje¹⁹ tartott közgyűlést Zadavec István tábori püspök elnöklete alatt. A nap csúcspontját ismét az este hozta el, amikor a vasúti pályaudvaron ünnepélyesen fogadták Lorenzo Schioppát, akinek a személyében 1444 óta először érkezett pápai nuncius Szegedre.

¹⁹ Harmadrend (ordo tertius): olyan egyházi társulás, amelynek tagjai valamely szerzetesrend felsőbb irányítása alatt apostoli életet igyekeznek élni és a keresztény tökéletességre törekednek. Világiak és világi papok egyaránt tagjai lehetnek.

A zárónap délelőttjére maradt az ünnepélyes díszgyűlés, amelynek a Korzó mozi nyári helyisége adott helyet. A *Himnusz* után Somogyi Szilveszter polgármester és Muntyán József mondtak köszöntőt, majd Lorenzo Schioppa beszéde következett. Ezután a résztvevők táviratban köszöntötték a pápát, a kormányzót és a prímást, majd Tóth Imre, a katolikus kör elnöke és Láng János képviselő beszélt. Utolsó szónokként Bangha Béla jezsuita páter a katolikus sajtóról elmélkedett, végül Glattfelder Gyula csanádi püspök záróbeszéde és a pápai himnusz következett. A nagygyűlés lezárásaként eucharisztikus körmenetet tartottak az alsóvárosi templomhoz,²⁰ amelyen a becslések szerint 30–50 ezer ember vett részt.²¹

A nagygyűlés szónokai a világháborús összeomlásért a hitélet hanyatlását tették felelőssé, és a nemzeti felemelkedést a buzgó vallásosságtól várták. Muntyán József például „a közélet tényezőinek hitetlenségéről, a hívőknek közönyéről, a hit ridegségéről beszélt. Fel kell rázni a társadalmat, a tömegeket és a vezetőket egyaránt”²² – jelentette ki. Ez a felfogás magyarázza, hogy a rendezők feltűnően nagy súlyt fektettek az ifjúsági rendezvényekre, hiszen a jövő generációk magatartását döntő fontosságúnak ítélték. A leányifjúság díszgyűlésén Somogyi Szilveszterné nyíltan ki is mondta, hogy szerinte a katolikus fiatalság nem áll azon az erkölcsi magaslaton, amelyen állania kellene. Ezért felszólította hallgatóságát, hogy szakítsanak a múlttal, a „hibás liberális nevelés” következményeivel, és legyenek példaképei a katolikus megújulásnak.²³ Ezeket az elvárásokat szentesítette a hatalom tekintélyével a diákgyűlésen a kormány képviselőjében résztvevő katolikus politikus, Gévay Wolff Nándor államtitkár, aki az eseményben egyenesen a *Regnum Marianum* kiépülésének kezdetét látta.²⁴

²⁰ Katholikus Ébredés 2. (1922: 9. sz.) 2–5.

²¹ Szegedi Új Nemzedék 1922. szeptember 12.; Nemzeti Újság 1922. szeptember 12. 3.

²² Szegedi Új Nemzedék 1922. szeptember 10. 1.

²³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) K 428 a sorozat. Napi tudósítások. 1922. szeptember 9. 10.

²⁴ Nemzeti Újság 1922. szeptember 10. 4.

Ugyanezt az üzenetet húzta alá az eseménysorozat leglátogatottabb része, a nuncius programja. Schioppa először misét pontifikált a Szent Rókus templomban, majd felkereste a városi szegényházat. Ezután fogadta a tisztelgő küldöttségeket, akiknek „tudtukra adta, hogy mennyire tisztában van Magyarország jelenlegi sanyarú helyzetével; hogy a legyőzöttek számára is felderülhet még az igazság, a megértés csillaga”. Ezután a mintegy tízezer fő részvételével megtartott díszgyűlésen kijelentette: „a békét aláírták, de nem teljesítették, hirdették, de nem valósították meg; a békét egyre vágyva várjuk, de még most sem következett be. [...] Gyűljetek a pápa köré, mert ő az igazság hirdetője, az igazságosság védelmezője, a szeretet fáklyája” – mondta. Tóth Imre, a helyi katolikus kör elnöke a beszédre adott válaszában összekapcsolta a revízió és a rekatolizáció ügyét, azt hangoztatva, „hogy a magyaroknak vissza kell térniük Istenhez, mert akkor a területében ép, a kettős kereszt fényétől beragyogott Regnum Marianum, a régi Nagymagyarország hamarosan újra” az övéké lesz.²⁵

A nagygyűlés sajátos vonásai

A szegedi nagygyűlés – ahogy a programjából kitűnik – sok vonatkozásban az országos mintát másolta, ugyanakkor néhány markáns eltérés is megmutatkozik. A legfontosabb, hogy Szegeden csupán egyetlen nyilvános ülést tartottak a Budapesten szokásos hárommal szemben, ami arra utal, hogy az itteni szervezők az érdemi munka, vagyis a megindítandó katolikus mozgalom számára való programadás elsőbbségét kívánták hangsúlyozni a „nyilvános parádékkal” szemben. Ezt igazolja Bús Jakab egyik írása is, amely az esemény után azt hangsúlyozta, hogy ez a

²⁵ MNL OL K 428 a sorozat. Napi tudósítások. 1922. szeptember 11. 2.; Szegedi Új Nemzedék 1922. szeptember 12. 1–2.; Nemzeti Újság 1922. szeptember 12. 3.

nagygyűlés nem volt „meddő”, nem új illúziókkal szaporította a régieket, hanem valóban képes volt megindítani a lelki megújulást.²⁶

Szintén szembeötlő vonás az ifjúság szerepének kiemelt kezelése: az első nap programja szinte kizárólag a fiatalok problémáival foglalkozott. Ennek, ahogyan már utaltunk rá, elsősorban ideológiai okai lehettek, hiszen a keresztény megújulás szempontjából a jövő generációk megnyerése elsőrangú fontossággal bírt. A szervezők emellett láthatóan törekedtek arra, hogy az események ne csak az értelmiséget szólítsák meg – ez a fajta társadalmi exkluzivitás a dualizmus korának nagygyűlésein állandó problémát jelentett.²⁷ Ezért kísérleteztek azzal, hogy tizenéves fiatalokat, munkáslányokat is a szónokok között szerepeltettek, hiszen az ő mondanivalójukkal hallgatóságuk könnyebben azonosulhatott.²⁸

Az elfogadott határozatok²⁹ elemzése ugyanakkor megmutatja, hogy az Alföld speciális társadalmi és szociális problémái – meglepő módon – szerény súllyal jelentek meg az eseményen. Tulajdonképpen csupán három határozat sorolható ebbe a körbe: a hitbuzgalmi szakosztály a tanyavilágban élő hívek vallási szükségleteinek kielégítését szorgalmazta, a szociális szakosztály az alföldi tisztviselők és munkások életkörülményeinek javításáért emelt szót,³⁰ a diákgyűlés pedig a szegedi Szent Imre Kör támogatására hívott fel. Az összes többi határozat országos jellegű, általános problémákat érintett, ezek a témák tehát inkább egy országos nagygyűlés „illetékességébe” tartoztak volna.

²⁶ P. Bus S. J: Az alföldi katolikus nagygyűlés után. *Katolikus Ébredés* 2. (1922: 10. sz.) 1.

²⁷ LY [Gerely József]: A szegedi nagygyűlés. *Egyházi Közlöny* 1909. szeptember 3. 416–417.

²⁸ Ezzel a módszerrel már az 1893–1894-ben tartott, az egyházpolitikai reformok ellen tiltakozó katolikus gyűlések szervezői is kísérleteztek, mert úgy találták, hogy „a nép igen jó néven veszi, ha őt a saját véréből való szónokokkal tisztelik meg; mert ezek legjobban találják be magokat eszejárásába”. *Nyitramegyei Szemle* 1894. június 17. 2.

²⁹ *Katolikus Ébredés* 2. (1922: 10. sz.) 2–3.

³⁰ A témát egyetlen mondat érintette: „Az Alföldön alkalmazott tisztviselők és munkások gazdasági helyzete az Alföld rendelkezésre álló eszközeivel azonnal javítandó.” A kissé rejtélyes megfogalmazás mögött talán az az igény húzódott meg, hogy a Nagyatádi Szabó István-féle földreformot terjesszék ki, tegyék általánosan elérhetővé a tisztviselők és a munkások számára is, akik közül a törvény szerint csak a földdel nem rendelkezők igényelhetek – legfeljebb egy kataszteri holdat.

A hitbuzgalmi szakosztály kimondta, hogy a katolicizmus célja az ateizmus elleni küzdelem, amiben felekezetre és pártállásra való tekintet nélkül mindenki közreműködésére számít. Ugyanakkor leszögezte: „hitelveinket fel nem adjuk és szertartásainkat a másokéval össze nem keverjük”. Ebben az „általános kereszténység” gondolatával való szembeszállás érhető tetten, amely a nemzeti egység igényére hivatkozva a felekezetek közötti különbségek elmosására törekedett.³¹

A szociális szakosztály követelése volt, hogy a hatóságok erélyesen lépjenek fel a gyárakban észlelhető állítólagos szociáldemokrata „terrorral” szemben. Emellett sürgették, hogy az állam a rászorulókat segélyezése helyett „minden áron, kerüljön bármibe, munkát és jövedelmi forrást teremtsen, hogy mindenki megkereshesse kenyerét”. Követelték továbbá, hogy tiltsák be a „haza- és vallásellenes” szervezeteket, illetve szigorú rendszabályokat kértek „a népbolondító gonosz demagógia” ellen. Ennek háttérében feltehetően a keresztényszocialisták visszaszorulása és a szociáldemokrata munkásmozgalom állami elismerése³² miatti elégedetlenség húzódott meg.

A kulturális szakosztály azt kezdeményezte, hogy a főiskolákon alakuljon katolikus bölcseleti tanszék, valamint – hogy az állami és községi iskolák munkáját ne veszélyeztesse a tanítók esetleges ateista meggyőződése – a „hitetlen, szabadkőműves elemek” eltávolítását kérte a tanári karból. Ez különösen harcias követelésnek tűnik, ha összevetjük Kocsán Károly tanítónak az 1920-as országos nagygyűlésen elhangzott javaslatával. Eszerint csak azokat a tanítókat büntessék meg, akiket „nem csupán az elkeseredés szülte pillanatnyi szédület kergette a

³¹ Klestenitz T.: A katolikus sajtómozgalom i. m. 132., 211–214. A katolikusok egyébként különösen nagy vallási sérelmet láttak az 1922 szeptemberében, néhány nappal a nagygyűlés előtt tartott ópusztaszeri Árpád-ünnepben, amelyen a Zadavec István által mondott szentmisét a program szerint közvetlenül egy református istentisztelet követette. Szegedi Új Nemzedék 1922. szeptember 3. 1.

³² Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon 1924–1944. Gödöllő 1993. 12.

bolsevizmus karjaiba” 1919-ben.³³ A szegedi szakosztály azt is követelte emellett, hogy a túlnyomóan katolikus többségű településeken még az állami és községi iskolákban is csak katolikusok taníthassanak; valamint, hogy az iskolaszékekben és a felügyelőbizottságokban a hithű katolikusok számarányuknak megfelelő helyet kapjanak. Az Első Alföldi Katolikus Diáknagygyűlés legfontosabb követelése a *numerus clausus* kiterjesztése volt az összes főiskolára. Ezek a radikális igények a bethleni konszolidáció kezdeteinek felemás megítélése, a „visszarendeződéstől”, azaz a politikai rendszer túlzottnak tartott liberalizálódásától való félelem miatt fogalmazódhattak meg a nagygyűlés résztvevőinek körében.

Az alföldi nagygyűlés intézményesítésének kezdetei

A gyakorlati szempontból leglényegesebbnek bizonyuló intézkedést a hitbuzgalmi szakosztály tette: kimondták, hogy a nagygyűlés határozatainak végrehajtásáról a megfelelően kiegészített előkészítő bizottságnak kell gondoskodnia, amit társadalmi mozgalmak megindításával, a hívek megszervezésével kell elérnie.³⁴ Ez ugyanis azt jelentette, hogy az alföldi nagygyűlés szervezői állandósítani, intézményesíteni kívánták az eseményt. Ez az igény az országos nagygyűlésekkel szembeni kritikaként is értelmezhető. A *Katholikus Ébredés* egyik szerzője például a „tüntető és hangulatgerjesztő” gyűlések tartását pusztába kiáltott szónak tartotta, ami nem alkalmas a katolicizmus társadalmi hivatásának beteljesítésére.³⁵ Az elégedetlenséget még pontosabban fejezte ki Muntyán József, aki egy cikkében a korábbi idők gyakorlatával való szakítást sürgette, és áttételes formában felvetette a politikai katolicizmus országos elitjének felelősségét: „Ne beszéljünk többé központról és ne emlegessünk perifériákat! Szavak ezek csupán; legtöbb esetben annyit jelentenek,

³³ Nemzeti Újság 1920. október 27. 4.

³⁴ *Katholikus Ébredés* 2. (1922: 10. sz.) 2.

³⁵ *Katholikus Ébredés* 3. (1923: 15. sz.) 6.

hogy az elsőben semmi sem történik, az utóbbiakkal pedig senkise törődik”³⁶ – írta. Az esemény előtt a sajtóhírek szerint még az is vita tárgyát jelentette, hogy jogosult-e egyáltalán az alföldi katolikus nagygyűlés megrendezése.³⁷ A sikeres lebonyolítást követően viszont a szegedi szervezők érezhetően megnövekedett öntudattal számoltak be arról a benyomásukról, hogy „a nagygyűlés impozáns lefolyása, úgy tömeghatás, mint a távolabbi jövőre kiható szervezési eredményei tekintetében az eddigi katolikus nagygyűlések fölött” állt.³⁸

Ennek fényében nem meglepő, hogy az Országos Katolikus Szövetség elnöke, Zichy János gróf által irányított Központi Sajtóvállalat fő orgánuma, a *Nemzeti Újság* is foglalkozott a kérdéssel. A cikket jegyző Túri Béla fontosnak tartotta leszögezni: „Szeged vezetésével az alföldi katolikusok is nem azért tartanak nagygyűlést az országos katolikus nagygyűlést megelőzőleg, mintha Szeged külön utakon akarna járni.” Túri hangsúlyozta, hogy az alföldi nagygyűlés vezetői is egységes fellépést kívánnak, szervezkedésük pedig erősíti az országos katolikus mozgalmat: „Az egészséges organizmus egysége pedig tagjainak izmosságától, aktivitásától nemcsak nem gyöngül, ellenkezőleg, ezen nyugszik, ebből meríti erejét.”³⁹

A következő hónapokban a szegedi végrehajtó bizottság jelentős energiákat fektetett a helyi szervezkedés elindításába. Már novemberben elkezdtek a helyi katolikus napok előkészítését.⁴⁰ Mindszinten november 5-én, Kiskundorozsmán december 10-én, Kiskunmajsán december 17-én, Kiskunfélegyházán szintén december 17-én tartottak katolikus napot, ahol a szegedi határozatok felolvasása és értelmezése után megalakították a helyi bizottságokat.⁴¹ A kiskunmajsai esemény megtartása akadályokba ütközött, mivel az illetékes fősolgabíró egy nappal korábban úgy döntött, hogy a gyűlés megtartását a templomtérre nem engedélyezi,

³⁶ *Muntyán István*: Az alföldi katolikus nagygyűlésre. Szegedi Új Nemzedék 1922. szeptember 10. 1.

³⁷ *Kecskemét és Vidéke* 1922. szeptember 8. 2.

³⁸ *Katholikus Ébredés* 2. (1922: 10. sz.) 2.

³⁹ *Túri Béla*: Pusztaszeri tűz. *Nemzeti Újság* 1922. szeptember 10. 1.

⁴⁰ *Katholikus Ébredés* 2. (1922: 11. sz.) 2–3.

⁴¹ *Katholikus Ébredés* 2. (1922: 12. sz.) 2–3.

amit a közrend és a felekezeti béke védelmével indokolt. Végül magánterületen, a katolikus iskola udvarán rendezték meg a gyűlést.⁴²

Az eseményeket a szervezők sikeresnek értékelték. A legfőbb eredménynek azt tartották, hogy a helyi értelmiség jelentős része támogatta a kezdeményezést.⁴³ Ugyanakkor a „nép” hozzáállásában is javulást tapasztaltak, hiszen az érintett községben, ahol korábban általános bizalmatlanságba ütköztek, a hívők meggyőződhetnek arról, hogy a szervezők „nem adót jönnek kérni, nem szavazatért szónokolnak, hanem oly szívhez szóló és mentő eszméket hangoztatnak”. A kedvező fogadtatáson felbuzdulva májusban megrendezték a debreceni katolikus napokat, amelyeket a Bangha Béla jezsuita atya által tartott istentisztelet és körmenet vezetett be. Ezután a keresztény tisztviselők, iparosok és munkások párhuzamos gyűlései következtek, majd nyilvános díszgyűlést rendeztek az Arany Bika Szállóban, másnap pedig a város és környékének katolikus szervezetei tartottak értekezletet Ernst Sándor és Bangha Béla részvételével.⁴⁴ Június 17-én Kiskunfélegyházán tartottak újabb katolikus napot.⁴⁵

Pécs vagy Kecskemét? A katolikus mozgalmak „unitásának” kérdése 1923-ban

Az intézményesülés legfontosabb lépését a következő nagygyűlés megrendezése jelentette. A lehetséges helyszínek közül Kecskemét emelkedett ki, ahol jelentős érdeklődés mutatkozott a mozgalom iránt: ezt jelzi, hogy az 1922. évi szegedi

⁴² Katolikus Ébredés 3. (1923: 1. sz.) 3.

⁴³ Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (a továbbiakban VPL) 5827-1922. Bús Jakab Hanauer Á. István püspöknek, 1922. november 13.

⁴⁴ Katolikus Ébredés 3. (1923: 19. sz.) 4–5.

⁴⁵ Katolikus Ébredés 3. (1923: 26. sz.) 5.

eseményen a városból mintegy hatvan fő jelent meg,⁴⁶ tehát ugyanannyian, mint a novemberi országos katolikus nagygyűlésen.⁴⁷

Amikor az 1906 és 1910 közötti koalíciós kormányzás idején megfogalmazódott a törekvés az országos katolikus nagygyűlések vidéki megrendezésére, Kecskemétet is felkérték a házigazda szerepére, a város katolikus közösségének vezetői azonban ekkor nemet mondtak, még nem tartották alkalmasnak a körülményeket. 1923 tavaszán azonban maga a váci egyházmegye püspöke, Hanauer Árpád István vetette fel a lehetőséget a város plébánosának, Révész Istvánnak,⁴⁸ aki nyitottnak bizonyult az elképzelésre. (Kecskemét ekkoriban még a váci egyházmegyéhez tartozott.) Révész már korábban is tevékeny szereplője volt a katolikus közéletnek, az 1913-as országos nagygyűlésen beszédet mondott, amelyen az Alföld pasztorációs problémáinak jelentőségére hívta fel a figyelmet.⁴⁹

A szegedi végrehajtó bizottság kérésére június 25-én a szegedi és a kecskeméti katolikus vezetők egyeztetést tartottak,⁵⁰ és Kecskemét magára vállalta a szervezés munkáját. Révész Istvánnak és Iványosi Szabó László ügyvédnek, a helyi Katolikus Egylet elnökének vezetésével megalakult az előkészítő bizottság, amely pénzügyi, elszállásolási, ünneprendező, körmenetrendező és színházi estélyt rendező albizottságot hozott létre a világi értelmiség részvételével.⁵¹ Révész az elhatározást az országos politika szempontjaival indokolta, az Alföld speciális problémáira egyáltalán nem hivatkozott. „Az újabb időkben a fokozatos és tervszerűnek látszó mellőzés sajnálatos tüneteivel kezdünk találkozni és úgy látjuk, hogy a magyar katolicizmus arra a lejtőre kezd jutni, hogy az ország közéletében nem jelent eleven

⁴⁶ Kecskemét és Vidéke 1922. szeptember 9. 2.

⁴⁷ Kecskemét és Vidéke 1922. október 8. 2.

⁴⁸ *Révész István*: A II. alföldi kath. nagygyűlés. In: A Kecskeméten, 1923. szeptember 8–9. napjain megtartott II. alföldi katolikus nagygyűlés emlékkönyve. Össz. Királymezey Tibor. Kecskemét 1923. 5–7.

⁴⁹ *Révész István*: A keresztény kultúra és a magyar alföld. Alkotmány 1913. november 12. 10.

⁵⁰ Kecskemét és Vidéke 1923. július 1. 1.

⁵¹ *Révész I.*: A II. alföldi i. m. 7–8.

erőt”⁵² – írta püspökének a nagygyűlés létjogosultsága mellett érvelve. Hanauer nagy meglepéssel fogadta a bejelentést, és mindent megtett a sikerért. Támogató magatartására és igyekezetére jellemző, hogy a szervezőket arra ösztönözte, minél korábban kezdjék el reklámozni a rendezvényt, hiszen „a magyar ember soká gondolkodik, míg valamire elhatározza magát. Hadd legyen a tanyasiaknak idejük a dolgot meghányi-vetni.”⁵³

A szervezés folyamata ugyanakkor nem volt mentes a zökkenőktől, amelyek ismét felszínre hozták az alföldi és az országos nagygyűlések közötti viszony kérdését. A szegedi bizottságot vezető Muntyán a kecskeméti katolikusok előtt hangsúlyozta, a cél nem az, hogy versenyezzenek az országos nagygyűlésekkel, hanem hogy összehozzák mindazokat, akiknek nincs módjukban a budapesti rendezvényen részt venni; illetve hogy lehetőséget nyújtsanak a vidék problémáinak megoldására.⁵⁴ A szervezők és Révész István korábban idézett megállapításai, illetve a szegedi határozatok szövege azonban azt sugallják, hogy a teljes igazság ennél összetettebb volt, és a szervezők valójában becsvágyóbb célokat tűztek ki annál, mint amit hivatalosan kinyilvánítottak. Az Országos Katolikus Szövetség vezetői ráadásul féltékenykedéssel figyelték a tőlük függetlenül megindult mozgalmat, és ez hamarosan nyílt ellenségeskedéshez vezetett.

Zichy János, az OKSZ elnöke ugyanis szeptember 8-ára katolikus napot hívott össze Pécsre.⁵⁵ Célkitűzéseit testvére, Zichy Gyula, a pécsi egyházmegye püspöke is támogatta. Nyolc nappal az esemény meghirdetését követően ugyanakkor nyilvánosságra került, hogy az alföldi nagygyűlés kezdetét ugyanarra az időpontra tűzték ki. Az OKSZ vezetőségét kellemetlenül érintette az időzítés, ezért Zsembery István ügyvezető alelnök tiltakozó levelet írt a váci püspöknek, amelyben kijelentette: „a két gyűlés napjának egyezése [...] esetleges félreértésekre adhatna

⁵² VPL 3605-1923. Révész Hanauernek, 1923. július 7.

⁵³ VPL 3605-1923. Hanauer Révésznek, 1923. július 13.

⁵⁴ Kecskemét és Vidéke 1923. július 1. 1.

⁵⁵ A katolikus nap dokumentációja megtalálható a Pécsi Püspöki Levéltárban, azonban az épület felújítása miatt az iratok jelenleg nem kutathatóak – Damásdi Zoltán levéltáros szíves közlése.

okot.” Erre hivatkozva kérte, hogy a kecskeméti rendezvényt tegyék át egy másik napra, amit a „katolikus mozgalmak unitása szempontjából” különösen kívánatosnak tartott.⁵⁶ Ugyanaznap Zichy János is levelet írt Révész Istvánnak, amelyben megismételte Zsembery érvelését, majd közölte, hogy a megyéspüspöknek nem lenne kifogása a nagygyűlés elhalasztása ellen.⁵⁷ Ez utóbbi kijelentés igencsak figyelemre méltó, hiszen a körülményekből úgy tűnik, hogy tartalma – hacsak nem feltételezzük azt, hogy Hanauer még aznap (táviratban vagy telefonon) válaszolt Zsembery megkeresésére, vagy hogy esetleg korábban, nem hivatalos formában ígéretet tett az OKSZ számára – nem felelt meg a valóságnak.

Révész István két nap múlva adott választ Zichy Jánosnak. Levelében öntudatosan érvelt amellett, hogy nem lehetséges a kecskeméti eseményt elhalasztani: ők nagygyűlést tartanak, míg Pécsen csak szerényebb katolikus nap lesz. Büszkén mutatott rá arra, hogy a szervezők az egész Alföldet mozgósították, és már egymillió koronát költöttek az eseményre. Azt is érzékeltette, hogy a püspök határozottan támogatja őket, hiszen még májusban ő vetette fel a szervezés lehetőségét. Végül egy gyakorlatias érvet is bevetett: a két rendezvény nem zavarhatja egymást, hiszen Pécsről Kecskemétre a nagy távolság miatt úgyszemint el senki – és viszont. Ezért határozottan kijelentette, hogy a nagygyűlést a tervezett időpontban megtartják. Végül, némi tiszteletlenséget is megengedve magának a gróffal szemben, azt ajánlotta, hogy inkább a pécsi eseményt halasszák el, mert így Zichy János megjelenhetne Kecskeméten, ahol a nagygyűlés minden valószínűség szerint „főséges keretek között és áldásos eredménnyel fog lefolyni”.⁵⁸

A plébános másolatban elküldte levelét Hanauer Á. Istvánnak is, aki biztosította őt arról, hogy mindenben helyesli választát⁵⁹ – reakciója megerősíti azt a gyanút, hogy Zichy korábban csúsztatást alkalmazott annak érdekében, hogy

⁵⁶ VPL 3605-1923. Zsembery István OKSZ ügyvezető elnök Hanauernek, 1923. augusztus 14.

⁵⁷ VPL 3605-1923. Zichy János Révésznek, 1923. augusztus 14. (másolat).

⁵⁸ VPL 3505-1923. Révész Zichynek, 1923. augusztus 16. (másolat).

⁵⁹ VPL 3605-1923. Hanauer Révésznek, dátum nélkül.

Révészt visszavonulásra bírja. Ebből is látható, hogy a kecskeméti nagygyűlés kezelése az OKSZ számára komoly problémát jelentett.

A két esemény tehát egymással párhuzamosan zajlott le. A hivatalos megfogalmazás szerint Pécsen a város és a környék katolikus egyesületei szeptember 8-án „nagygyűléssel összekötött katolikus napot” tartottak. Zichy Gyula gróf megyéspüspök szentmiséje után a Katolikus Népszövetség és a különböző egyesületek bonyolították le szakgyűléseiket. Délután a székesegyház előtti téren rendezték meg a tulajdonképpeni nagygyűlést, amelynek záróbeszédét Zichy János mondta.⁶⁰ Míg a többi szónok – ahogyan az a sokszor csak igen vázlatos beszámolók alapján megállapítható – nem foglalkozott a kecskeméti eseménnyel, Zichy tett egy bizonytalan, általánosító utalást rá. Az alföldi nagygyűlések önállósulásának tényét viszont – saját szempontjából nézve igencsak racionális módon – reflektálatlanul hagyta. Az OKSZ elnöke inkább azt hangsúlyozta, hogy az országos nagygyűlések „csak akkor hoznak értékes gyümölcsöt, ha az egész országon át eljutnak a perifériákra és finom hajszálcsovekkel bejutnak a nemzet szervezetébe”. Ezért öröndetesnek nyilvánította a vidéki nagygyűlések megjelenését, hiszen ezek szerinte azt bizonyították, hogy a Budapesten megfogalmazott eszmék jó talajra hullottak.⁶¹

Az OKSZ számára tehát, miután az alföldi kezdeményezést nem tudta ellenőrzése alá vonni, nem maradt más hátra, mint hogy ezt a tényt lehetőség szerint megpróbálja elrejteni a nyilvánosság elől. A *Nemzeti Újság* vezércikke ezért – nyilvánvaló valótlanúságot állítva – arról írt, hogy 1922-ben az OKSZ szervezte a szegedi nagygyűlést, és (mintegy melleleg, általános alanyt használva, a rendezők kilétét homályban hagyva) megemlítette, hogy egy hasonló eseményt idén is tartottak Kecskeméten. A vidéki nagygyűlések életre hívását az újság azzal magyarázta, hogy a világháború következtében a fővárost nehezebb megközelíteni,

⁶⁰ MNL OL K 428 a sorozat. Napi tudósítások. 1923. szeptember 9. 5.

⁶¹ Nemzeti Újság 1923. szeptember 11. 1.

mint régen, a gazdasági viszonyok pedig a decentralizálás felé hatnak. A cikk ugyanakkor megpróbálta az alföldi nagygyűlések jelentőségét csökkenteni azzal, hogy kifejezetten azok regionális szerepét hangsúlyozta: „**A perifériáknak megvannak a maguk sajátos helyi problémái, szükségletei;** ezeket vannak hivatva a vidéki nagygyűlések tárgyalni és megoldani”⁶² – szövegezte az érvelés.

A kecskeméti nagygyűlés sajátosságai

A II. alföldi nagygyűlés szeptember 8-án főpapi nagymisékkel vette kezdetét, majd a Czollner téri iskola udvarán ünnepélyes díszgyűlést tartottak. Ezt az eseményre készülve átalakították, így tízezer ember is kényelmesen elfért a helyszínen.⁶³ A program legfőbb eseményét – akárcsak Szegeden – a pápai nuncius beszéde jelentette. Délután megrendezték a ferences harmadrend nagygyűlését, majd a hitbuzgalmi, a szociális és az ifjúsági szakosztályok tanácskoztak. Este a nagytemplomban toronyzenét adtak. Másnap a délelőtti szentmisék után a karitatív és kongregációs, valamint a kulturális szakosztályok tanácskoztak, majd a Szívgyárda nevű jezsuita ifjúsági szervezet tartott zenei és irodalmi betétekkel színesített díszünnepélyt. Délután a nuncius vezetésével lezajlott az eucharisztikus körmenet, az estét pedig színházi díszünnepséggel koronázták meg, amelyen a budapesti Operaház művészeinek fellépése mellett Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök beszéde jelentette a fő vonzerőt.⁶⁴

A program szerkezete tehát az előző évihez képest jól érzékelhető változásokon esett át. A legfontosabb tényezőt a szakosztályok számának kettővel való gyarapodása jelentette: a már Szegeden is hangsúlyos ifjúsági kérdések,

⁶² Uo. (Kiemelés az eredetiben.)

⁶³ A Kecskeméti i. m. 13.

⁶⁴ VPL A Kecskeméti, 1923. szeptember 8–10. napjain tartandó II. Alföldi Katolikus Nagygyűlés részletes programja (nyomtatvány) 7–15.

valamint a karitatív és kongregációs ügyek egyaránt önálló fórumhoz jutottak. Emellett két új ünnepség, a Szívőgárda rendezvénye és a színházi estély hozott újdonságot, ami az esemény reprezentativitásának növelésére tett kísérletet jelzi. 1922-ben a szervezők még inkább a puritánsággal kívántak hatni, 1923-ban viszont már a nagygyűlés társasági esemény jellegét is hangsúlyozták, amivel az országos nagygyűlések mintájához közeledtek. A változások irányát az is jól érzékelteti, hogy Szegeden még egységes belépőket bocsájtottak ki, Kecskeméten viszont – megint csak a budapesti példához hasonlóan – differenciált jegyrendszert alkalmaztak: a legolcsóbb jegyek csak állóhelyet biztosítottak, a középkategóriások ülőhelyet is a díszgyűlés kivételével, ahol a székbiztosítás csak a legdrágább jegy megvételével volt lehetséges. A színházi ünnepély megtekintésére csak újabb belépő váltása jogosított fel.⁶⁵

A tartalmi elemeket vizsgálva megállapítható, hogy az Alföld speciális problémái összességében ismét háttérbe szorultak. Mindössze két fontosabb megnyilvánulást emelhetünk ki ezzel kapcsolatban: Hanauer püspök a díszgyűlést záró beszédében a súlyos templom- és paphiány megoldását sürgette – igencsak indokoltan, hiszen egyházmegyéjében ekkor a 950 ezer hívő pasztorálását mindössze háromszáz pap végezte.⁶⁶ Emellett súlyos politikai problémaként emlékezett meg arról, hogy „a tanyai katolikus nép egyáltalán nem vesz részt a közéletben. Ennek következtében mi katolikusok a községi, megyei és állami életben háttérbe szorulunk.” Ezért a tanyákon élő hívők hatékony megszervezését kívánta.⁶⁷ Egri Nagy János nemzetgyűlési képviselő pedig a tanyai nép szociális gondozásáról beszélt. Úgy vélte, hogy a dualizmus korszakának liberális kormányai a nemzetiségi peremvidékek miatt elhanyagolták az Alföld fejlesztését – a jelenben viszont

⁶⁵ Uo. 6., 12.

⁶⁶ Az 1920-as adatok szerint az egyházmegyében egy papra átlagosan 3137 hívő jutott, míg a korabeli felfogás szerint hatékony lelkipásztori munka csak úgy lett volna lehetséges, ha egy pap legfeljebb ezer hívőt lát el. *Lénár Andor: A papnevelés helyzete és jellemzői a Váci Egyházmegyében a két világháború között.* In: *Ahogy mi látjuk. Tanulmányok.* Főszerk. Gergely Jenő. Bp. 2007. 164.

⁶⁷ A Kecskeméten i. m. 38–40.

felemelése elsődleges nemzeti érdek. A vezetők nem értették meg, hogy a magyar parasztság adja a nemzeti fejlődés társadalmi alapját, így aztán „a nép minden nemzeti törekvést egyedül az urak dolgának tart, és nem a saját maga élete érdekének is”. Ezért azt javasolta, hogy a nép szociális gondozására megyénként az egyház és a közigazgatási szervek, a földbirtokosok és a gazdasági egyesületek részvételével létesítsenek állandó szervezeteket, amelyek körzetekre osztva látnák el a tanyavilág lakosságát.⁶⁸

A felszólalások túlnyomó része tehát ismét csak az országos szintű problémákat tárgyalta. A legszembetűnőbb ez a „házigazda”, Révész István esetében, aki a katolikus szervezkedés általános kérdéseiről beszélt – és a politikai katolicizmus országos elitjének felelősségét is firtatta. Úgy vélte, hogy a két forradalom során elszenvedett csapások ellenére a katolikus társadalmat továbbra sem sikerült megszervezni: mindenki vezér akar lenni, sorra alakulnak konkurens egyesületek, gyakran változnak a programok, a fennálló szervezetek ezért természetesen nem rendelkezhetnek valódi befolyással. Határozott szavai a budapesti nagygyűlésekkel szembeni kritikaként értelmezhetőek: „felesleges és céltalan, ha egy kat. nagygyűlés csak szellemi tornázásból, remek beszédekből állana minden praktikus eredmény nélkül” – jelentette ki. Ezzel szemben az alföldi katolikus mozgalmat állította követendő példának, mert az szerinte a társadalmi munkát a hitéleti megújulás programjával kötötte össze: „kat. szervezkedés kegyelmi élet nélkül lehetetlen”. A katolikus reneszánsz helyi eredményeinek leltárba vétele után Révész olyan javaslatokat fogalmazott meg, amelyekkel nyíltan megkérdőjelezte az OKSZ tevékenységének értelmét. Úgy vélte ugyanis, hogy a katolikus mozgalmaknak szükségük van egy országos központra Budapesten, amelynek megtervezése a következő országos nagygyűlés feladata lehetne. A meglévő szervezetek helyett azonban egy teljesen új alapokon álló központ létesítését sürgette, mert véleménye szerint a létező budapesti egyesületek egyike sem képes

⁶⁸ Uo. 72–75.

betölteni ezt a szerepet. Szigorú kritikájának ellentételezéseként azt is hangsúlyozta, hogy mindehhez igénybe kell venni a hagyományos gyűjtőszervezetek, az Országos Katolikus Szövetség, a Katolikus Népszövetség és a Központi Katolikus Kör segítségét is.⁶⁹ Szintén a katolikus társadalmi szervezkedés új alapokra állítását szolgálta Muntyán István határozati javaslata, amely az Alföld valamennyi községében egyházközség fölállítását, továbbá kongregációk, Szent Vince Egyesületek, legényegyletek és más hasonló egyesületek szervezését sürgette.⁷⁰

Az országos nagygyűlésekkel szembeni kritika ugyancsak igen élesen mutatkozott meg a *Katholikus Ébredés* lapjain. Az orgánium szerzői hiányolták a fórumról a komoly elméleti munkát, és azt követelték, hogy a szervezők az ünnepek szervezése helyett fordítsanak nagyobb figyelmet az érdemi kérdésekkel foglalkozó szakosztályi ülésekre.⁷¹ A folyóirat szerkesztősége szerint azonban a fő problémát az jelentette, hogy a nagygyűlések mögött nem állt szervezett végrehajtó erő. „Pedig enélkül üres erőlködés minden nagygyűlésünk. Nincsen tényező, amely számon kérje az adott szót. Elmúlik a hangulat, a lelkesültség és marad minden a régiben” – panaszták. Ezzel szemben az alföldi nagygyűlés végrehajtó bizottságának törekvéseit tartották követendőnek, és büszkén állapították meg: „az Alföldön nem elmélet ez a gondolat, hanem valóság.”⁷²

⁶⁹ Uo., 25–32.

⁷⁰ Uo. 48.

⁷¹ *Katholikus Ébredés* 3. (1923: 42. sz.) 5–6.

⁷² *Katholikus Ébredés* 3. (1923: 38. sz.) 2.

Decentralizálás vagy ellensúlyképzés? Az első alföldi nagygyűlések szerepe a kor katolikus közéletében

Az első alföldi katolikus nagygyűlések eseményeit áttekintve megállapítható, hogy a rendezvényeken megfogalmazott tartalmi üzenetek jól belesimultak a keresztény-nemzeti gondolkör katolikus áramlatába. A szónokok – akárcsak a budapesti országos nagygyűléseken⁷³ – a világháborút követő összeomlást elsősorban a vallásos értékrendtől való elfordulással magyarázták, és Magyarország megújulását a katolikus egyház tanításának alapján, a pápaság nemzetközi tekintélyének támogatásával tartották elképzelhetőnek. Ez egyben az uralmon lévő politikai elit őszinte keresztény meggyőződésének megkérdőjelezését, a politikai erők burkolt kritikáját is jelentette. Ahogyan például a II. nagygyűlésen Török Kálmán prépost-kanonok megfogalmazta: „a mai keresztény irányzat is mint politikai kurzus az által nyerhetne több erőt és jelentőséget, ha igazán megkeresztényülne.”⁷⁴

A jelentős tömegeket felvonultató eseményeket a katolikus kortársak komoly sikereknek tekintették. Hanauer Á. István püspök például úgy vélekedett a kecskeméti nagygyűlésről, hogy „a katolikus lélek megmozdulása, lelkipásztori mestermű,” Révész István hosszú pályafutásának megkoronázása volt.⁷⁵ A *Nemzeti Újság* publicistája szintén „emlékezetesen szépnek” tartotta a kecskeméti eseményt, amely megmutatta, hogy mennyire jó ötlet volt a nagygyűlések decentralizációja.⁷⁶

Ez utóbbi vélemény azonban félrevezető – hiszen, mint láthattuk, az alföldi nagygyűlések az Országos Katolikus Szövetségtől függetlenül jöttek létre, az OKSZ vezetőségének nem sikerült saját ellenőrzése alá vonnia a kezdeményezést. Ez a tény pedig arra utal, hogy az alföldi nagygyűlések, amelyek túlnyomórészt országos jelentőségű kérdéseket tárgyaltak, valójában nem a budapesti rendezvények

⁷³ Klestenitz T.: Reformelképzelések i. m. 68–70.

⁷⁴ A Kecskeméti i. m. 68.

⁷⁵ VPL 4615-1923. Hanauer Révésznek, 1923. szeptember 11.

⁷⁶ Nemzeti Újság 1923. szeptember 11. 2.

decentralizálását jelentették, hanem inkább az OKSZ ellenében szerveződtek meg. Az alföldi nagygyűlések kezdeményezői, a jezsuita rend kiemelkedő személyiségei, Révész István plébános és a körülöttük tömörülő világi értelmiségiek elégedetlenül figyelték a központi katolikus szervezeteket, amelyeket tapasztalataik alapján alkalmatlannak tartottak közösségük összefogására és érdekvédelmére, ezért a katolikus társadalmi szervezkedés új alapokra helyezésére tettek javaslatot. Fenntartásaik kialakulásában a Zichy János személyével kapcsolatos ellenérzések is szerepet játszhattak, aki, miután 1910 és 1913 között a liberális munkapárti kormány minisztere volt, sok intranzigens katolikus bizalmát elveszítette.

Az alföldi nagygyűlések kapcsán már idézett vélemények mellett figyelmet érdemel Bangha Béla 1923-as cikke is, amely sorra vette, hogy mely testületektől várható a katolikus társadalmi szervezkedés irányítása. A püspöki kart nem tartotta alkalmasnak, mert úgy látta, hogy a közélet napi kérdéseibe való beavatkozás fenyegetné a tekintélyét. A Katolikus Népszövetséget azért nem ajánlotta, mert az „bizonyos politika” – vagyis a kormány – mellett erősen elkötelezte magát. Az országos nagygyűléseket szervező Országos Katolikus Szövetségről pedig úgy tartotta, hogy nem is ambicionálja ezt a szerepet. Bangha ezért az alulról való szervezkedés bátorítása, a tevékeny katolikus egyesületek összefogása, közös program megalkotása mellett foglalt állást.⁷⁷

Az alföldi nagygyűléseken megfogalmazott központosítási törekvések párhuzamosságot mutatnak a világegyház fejlődésével. XI. Pius pápa 1922-ben az *Ubi Arcano Dei* kezdetű enciklikájában ajánlotta a világ püspökeinek figyelmébe az *Actio Catholica* megszervezését. A szervezetet egyfajta keretnek szánta a hívek társadalmi összefogásának a biztosítására.⁷⁸ Az új szervezet létrehozásának háttérében az a felismerés is szerepet játszott, hogy a meglévő katolikus egyesületi rendszer összességében nem bizonyult képesnek elérni fő célját, a vallásos identitás

⁷⁷ Bangha Béla: A katolikus szervezkedés kérdése. In: Magyar Kultúra 10. (1923: 4. sz.) 208–211.

⁷⁸ Gianone A.: Az Actio Catholica i. m. 10–11.

megegerősítését és védelmét.⁷⁹ Az *Actio Catholica* intézménye már ekkor felkeltette Magyarországon egyesek érdeklődését, a főpapok közül például éppen Hanauer Á. István váci püspökét.⁸⁰ A gondolat megvalósítása azonban a konzervatív hazai katolikus közeg ellenállása miatt hosszú előkészítést igényelt, a hazai *Actio Catholica* megszervezése csak 1932-ben kezdődhetett meg.⁸¹ A világiak társadalmi szervezkedésének elfogadtatásában, a befogadó közeg előkészítésében az alföldi nagygyűlések is fontos szerepet játszottak.

⁷⁹ Karl-Egon Lönn: *Katholizismus-Forschung. Geschichte und Gesellschaft* 26. (2000: 1. sz.) 154.

⁸⁰ Lénár Andor: *Az Actio Catholica működése a váci egyházmegyében a két világháború között*. In: *Vázlatok két évszázad magyar történelméből*. Főszerk. Gergely Jenő. Bp. 2010. 88.

⁸¹ Gianone A.: *Az Actio Catholica* i. m. 8.

Tibor Klestenitz

THE FIRST CATHOLIC ASSEMBLIES OF THE GREAT PLAIN – THE BIRTH OF A NEW POLITICAL PROGRAMME

The National Catholic Assemblies appeared in Hungary in the first decade of the 20th century. After the Great War, as a result of the initiative of the Jesuit Father Jakab Bús, the regional Catholic Assemblies of the Hungarian Great Plain were established in 1922 (Szeged) and 1923 (Kecskemét). These meetings can be described as the reduced versions of the National Assemblies, where local problems and national questions were discussed as well. The speakers tried to explain the causes of the post-war crisis in Hungary, they blamed principally the widespread indifference towards religion, and suggested that the renewal of the country could only be possible on the basis of the Catholic faith and with the moral support of the papacy. It also implied the questioning of the Christian belief of the ruling political elite and the hidden critique of the leading political parties.

The paper examines the origins of the first Assemblies of the Great Plain and their connections with the organisers of the National Assemblies.